

**UCHWAŁA NR XXXIV/265/2018
RADY MIEJSKIEJ W KISIELICACH**

z dnia 25 kwietnia 2018 r.

**w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Kisielice na lata
2018-2021**

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Tekst jednolity: Dz. U. z 2017 r., poz. 1875 z późn. zm.) oraz art. 87 ust. 3 i ust. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Tekst jednolity: Dz. U. z 2017 r., poz. 2187 z późn. zm.) w związku z art. 13 pkt 10 ustawy z dnia 20 lipca 2000 r. o ogłaszaniu aktów normatywnych i niektórych innych aktów prawnych (Tekst jednolity: Dz. U. z 2017 r., poz. 1523), po pozytywnym zaopiniowaniu przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Olsztynie Delegatura w Elblągu, **Rada Miejska w Kisielicach uchwala, co następuje:**

§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Kisielice na lata 2018-2021 w brzmieniu stanowiącym załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Kisielic.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Warmińsko-Mazurskiego.

Przewodniczący Rady
Miejskiej w Kisielicach

mgr Janusz S. Więcek

Załącznik do uchwały Nr XXXIV/265/2018

Rady Miejskiej w Kisielicach

z dnia 25 kwietnia 2018 r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KISIELICE NA LATA 2018 – 2021

marzec 2018

Opracowanie : mgr inż. arch. Dorota Misiaczyk-Struzik, misiaczyk@wp.pl,
mgr inż. arch. Karina Wiśniewska, karina.wisniewska@gmail.com

1. Spis zawartości

1.	Spis zawartości.....	2
2.	Wstęp.....	3
3.	Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	3
4.	Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce.....	4
5.	Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	4
5.1.	Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	4
5.2.	Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu	7
6.	Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.....	10
6.1.	Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy).....	10
6.1.1.	Strategia Rozwoju Miasta i Gminy Kisielice na lata 2007-2020	10
6.1.2.	Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Kisielice	11
6.1.3.	Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Kisielice na lata 2007-2020	12
6.1.4.	Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego.....	12
6.2.	Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy	12
6.2.1.	Zarys historii Gminy Kisielice	12
6.2.2.	Krajobraz kulturowy	14
6.2.3.	Zabytki nieruchome, w tym zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy	14
6.2.4.	Zabytki ruchome	15
6.2.5.	Zabytki archeologiczne.....	15
6.2.6.	Zabytki w zbiorach muzealnych i innych.....	16
6.2.7.	Dziedzictwo niematerialne	16
6.3.	Zabytki objęte prawnymi formami ochrony.....	16
6.4.	Zabytki w gminnej ewidencji zabytków	17
7.	Ocena stanu dziedzictwa kulturowego. Analiza szans i zagrożeń.	23
8.	Założenia programowe	25
8.1.	Priorytety programu opieki	25
8.2.	Kierunki działań oraz zadania programu opieki.....	26
9.	Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami.....	29
9.1.	Instrumenty prawne	29
9.2.	Instrumenty koordynacji.....	29
9.3.	Instrumenty finansowe	29
9.4.	Instrumenty społeczne	29
9.5.	Instrumenty kontrolne	29
10.	Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami	29
11.	Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami	29
12.	Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków	30

2. Wstęp

Przedmiotem Gminnego programu opieki nad zabytkami Gminy Kisielice jest problematyka ochrony jej dziedzictwa kulturowego. Niniejsze opracowanie ma na celu określenie głównych zadań i kierunków działań na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami i sporządzone jest zgodnie z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r.

o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. 2017 poz. 2187, z późn. zm) oraz z wytycznymi Narodowego Instytutu Dziedzictwa.

Gminny program opieki nad zabytkami sporządzany jest przez Burmistrza, a następnie po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zostaje przyjęty przez Radę Miejską w Kisielicach. Program ogłaszany jest w Dzienniku Urzędowym Województwa Warmińsko-mazurskiego. Sporządza się go na okres 4 lat, natomiast co 2 lata Burmistrz przedstawia Radzie Miejskiej sprawozdanie z wykonania programu.

Gminny program opieki nad zabytkami nie jest aktem prawa miejscowego, natomiast stanowi dokument uzupełniający dotychczas przyjęte akty prawa miejscowego, uwzględniając zadania z zakresu opieki nad zabytkami. Określa sposób ich realizacji, poprzez stosowne działania organizacyjne i finansowe oraz upowszechniające wiedzę o zabytkach.

Gminny program opieki nad zabytkami ma również pomóc w aktywnym zarządzaniu zasobem stanowiącym dziedzictwo kulturowe gminy. Wskazane w programie działania ukierunkowane są na poprawę stanu zabytków, ich rewaloryzację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców i turystów. Gminny program opieki nad zabytkami, między innymi poprzez działania edukacyjne, ma też budzić w lokalnej społeczności świadomość wspólnoty kulturowej, roli i znaczenia lokalnych wartości i wspólnych korzeni. Wspólna dbałość o zachowanie wartości kulturowych wzmacnia poczucie tożsamości, wspiera identyfikację jednostki z tzw. małą ojczyzną.

3. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawę prawną dla opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami stanowi ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. 2017 poz. 2187, z późn. zm), która zobowiązuje samorządy wojewódzkie, powiatowe oraz gminne do sporządzania na okres czterech lat programu opieki nad zabytkami.

Zgodnie z Art. 87 ust. 2 ww. ustawy celami opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami są:

1. Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
2. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
4. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
5. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
6. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
7. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

4. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Wszelkie zabytki znajdujące się na terenie państwa Polskiego zostały na mocy Konstytucji RP objęte ochroną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela (art. 86 Konstytucji RP).

Wykonanie zadań w zakresie kultury i ochrony zabytków jest ustawowym zadaniem samorządów (Ustawa o samorządzie gminnym – Dz. U. z 2017 r. poz.1875 z późn. zm.)

Inne uregulowania prawne dotyczące opieki nad zabytkami w obowiązujących ustawach:

1. ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2017 poz. 2187 z późn. zm.)
2. ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. z 2017 r. poz. 1073 z późn. zm.)
3. ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (Dz.U. z 2017 r. poz. 1332 z późn. zm.)
4. ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo Ochrony Środowiska (Dz.U. z 2017 r. , poz. 519 z późn. zm)
5. ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. z 2018 r. poz 142 z późn. zm.)
6. ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz.U. z 2018 r. poz. 121 z późn. zm.)
7. ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz.U. z 2017 r., poz. 862 z późn. zm.)
8. ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz.U. z 2018 r., poz. 450 z późn. zm.)
9. ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz.U. z 2017 r., poz. 972 z późn. zm.)
10. ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz.U. z 2018 r. poz. 574)
11. ustawa z dnia 14 lipca 1983 o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (tekst jednolity Dz.U. z 2018 r., poz. 217 z późn. zm.).

5. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1.Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

· Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004- 2013 wraz z Uzupełnieniem na lata 2004- 2020

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004- 2013, przyjęta przez Radę Ministrów 21 września 2004 r., rozwinęta w 2005 r., poprzez przygotowane przez Ministerstwo Kultury uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020, jest podstawowym dokumentem rządowym, w którym w oparciu o rzetelną analizę podjęto próbę określenia zasad polityki kulturalnej państwa w warunkach rynkowych. Stanowi ona podstawę do dalszych systemowych rozwiązań w dziedzinie kultury. Misją tej strategii jest „zrównoważony rozwój kultury jako najwyższej wartości przenoszonej ponad pokoleniami, określającej całokształt historycznego i cywilizacyjnego dorobku Polski, wartości warunkującej tożsamość narodową i zapewniającej ciągłość tradycji i rozwój regionów”.

Uznając kulturę za jeden z podstawowych czynników rozwoju regionów zapisano w strategii następujące priorytety:

- wzrost efektywności zarządzania kulturą;
- wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań w systemie działalności kulturalnej i w systemie upowszechniania kultury;

- wzrost uczestnictwa i wyrównanie szans w dostępie do szkolnictwa artystycznego, dóbr i usług kultury;
- poprawa warunków działalności artystycznej;
- efektywna promocja twórczości;
- zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków;
- zmniejszenie luki cywilizacyjnej przez modernizację i rozbudowę infrastruktury kultury.

Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004- 2020 wprowadza programy operacyjne służące realizacji strategii. Jednym z nich jest Program Operacyjny „Dziedzictwo kulturowe”.

W programie wyróżnione zostały dwa komplementarne priorytety:

- rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych oraz rozwój kolekcji muzealnych. Podstawowym celem priorytetu jest poprawa stanu zachowania zabytków, kompleksowa ich rewaloryzacja, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki, poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji, zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę.
- zadania związane z zakupami dzieł sztuki i kolekcji dla instytucji muzealnych, zakupami starodruków i archiwaliów, konserwacji i digitalizacji muzealiów, archiwaliów, starodruków, księgozbiorów oraz zbiorów filmowych, wspieraniu rozwoju muzealnych pracowni konserwatorskich oraz nowych technik konserwacji zabytków ruchomych.

· **Strategia Rozwoju Kraju 2020- Aktywne społeczeństwo, Konkurencyjna gospodarka, Sprawne państwo**

Strategia Rozwoju Kraju 2020 została uchwalona przez Radę Ministrów dnia 25 września 2012 r. Jest to główna strategia rozwojowa w średnim horyzoncie czasowym, wskazuje strategiczne zadania państwa, których podjęcie w perspektywie najbliższych lat jest niezbędne, by wzmocnić procesy rozwojowe.

Strategia wyznacza trzy obszary strategiczne, w których będą się koncentrować główne zadania:

1. Sprawne i efektywne państwo;
2. Konkurencyjna gospodarka;
3. Spójność społeczna i terytorialna.

W Strategii pojawiają się zapisy mówiące o wprowadzeniu obowiązku sporządzania planów zagospodarowania przestrzennego obszarów funkcjonalnych obejmujących obszary miejskie, a w szczególności metropolitalne, tereny wrażliwe rozwojowo, związane z ochroną między innymi dziedzictwa kulturowego (Cel I.1. Przejście od administrowania do zarządzania rozwojem, Priorytet I.1.5. Zapewnienie ładu przestrzennego).

Drugim ważnym, podkreślonym przez strategię obszarem jest digitalizacja zasobów dziedzictwa narodowego oraz zapewnienie właściwego ich przechowywania (Cel II.5. Zwiększenie wykorzystania technologii cyfrowych, Priorytet II.5.3.

Zapewnienie odpowiedniej jakości treści i usług cyfrowych; Cel III.2. Zapewnienie dostępu i określonych standardów usług publicznych, Priorytet III.2.1. Podnoszenie jakości i dostępności usług publicznych).

Ponadto wspierany będzie rozwój infrastruktury społecznej- w tym infrastruktury kulturalnej- oraz działania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego, co stanowi ważny czynnik rozwoju i podnoszenia atrakcyjności gminy (Cel III.3.

Wzmocnienie mechanizmów terytorialnego równoważenia rozwoju oraz integracja przestrzenna dla rozwijania i pełnego wykorzystania potencjałów regionalnych,

Priorytet III.3.2. Wzmacnianie ośrodków wojewódzkich).

• **Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami 2014- 2017**

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata

2014- 2017 przyjęty został w dniu 24 czerwca 2014 r. przez Radę Ministrów.

Dokument ma usprawnić nadzór nad służbami konserwatorskimi oraz określić źródła finansowania inwestycji i procedur administracyjnych związanych z wydawaniem decyzji oraz przyznawaniem funduszy na prace podejmowane w obiektach zabytkowych.

Uchwalony program jest pierwszym dokumentem porządkującym działania organów sprawujących opiekę nad zabytkami. Z programu będą pochodzić fundusze między innymi na szkolenia dla urzędników i ujednolicenie kwestii formalnych. Wśród zadań uwzględnionych w przyjętym dokumencie znalazło się porządkowanie rejestru zabytków oraz przygotowanie zasad oceny stanu zachowania zabytków nieruchomych. Program ma na celu także zwiększenie społecznego zainteresowania ochroną zabytków i opieki nad zabytkami poprzez promowanie takich narzędzi jak konkursy, konsultacje z mieszkańcami i współpraca z mediami. Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego zamierza przeznaczyć na jego realizację 26,5 mln zł. Dokument doprecyzowuje ponadto kompetencje samorządów w zakresie realizowania projektów konserwatorskich i rewitalizacyjnych. Zgodnie z nowymi ustaleniami Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Generalnego Konserwatora Zabytków, w ciągu najbliższych 3 lat zaangażowanie samorządów w opiekę nad zabytkami powinno znacznie wzrosnąć.

• **Koncepcja zagospodarowania przestrzennego kraju 2030 (KPZK 2030)**

Koncepcja zagospodarowania przestrzennego kraju 2030, przyjęta została uchwałą nr 239 Rady Ministrów dnia 13 grudnia 2011 r. Jest to najważniejszy dokument dotyczący ładu przestrzennego Polski. Jego celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia: konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długim okresie. Koncepcja ta kładzie szczególny nacisk na budowanie i utrzymywanie ładu przestrzennego, ponieważ decyduje on o warunkach życia obywateli, funkcjonowaniu gospodarki i pozwala wykorzystywać szanse rozwojowe.

Koncepcja formułuje także zasady i działania służące zapobieganiu konfliktom w gospodarowaniu przestrzenią i zapewnieniu bezpieczeństwa, w tym powodziowego. W znacznie większym stopniu niż dotychczas uwzględnia problematykę ochrony dziedzictwa kulturowego w systemie kształtowania prawidłowej polityki przestrzennej.

Jako cele polityki przestrzennej w aspekcie ochrony zabytków wskazano:

- ograniczenie presji urbanizacyjnej na obszary dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, poprzez rozwój narzędzi wspierania finansowego ochrony przyrody i krajobrazu,
- wprowadzenie systemu standardów zabudowy i zagospodarowania terenu na terenach o niższym reżimie ochronnym,
- wprowadzenie narzędzi kompensacji utraconych korzyści ekonomicznych na terenach o wysokich restrykcjach konserwatorskich;
- wspieranie rewitalizacji zdegradowanych przestrzeni: starych dzielnic mieszkaniowych, obiektów przemysłowych, pokolejowych, opuszczonych wsi przez przyjęcie regulacji z zakresu rewitalizacji obszarów miejskich i starych zasobów mieszkaniowych.

• **Program Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego 2018 „Ochrona Zabytków”, „Ochrona zabytków archeologicznych”** - Programy Ministra to mechanizm, dzięki któremu

przyznawane są dotacje ze środków w dyspozycji resortu kultury, będący narzędziem realizacji jego długofalowej strategii. Wnioski oceniane są przez niezależne komisje eksperckie.

Celem programu „Ochrona Zabytków” jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewitalizację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

Celem programu „Ochrona zabytków archeologicznych” jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących niedostrzeżone rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych.

Inne rządowe dokumenty strategiczne dotyczące problematyki ochrony zabytków i opieki nad zabytkami:

Zagadnienia związane z ochroną oraz wykorzystaniem potencjału dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego omawiają również inne dokumenty strategiczne oraz kluczowe dokumenty planistyczne państwa:

- Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020,
- Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010–2020: Regiony, Miasta, Obszary Wiejskie,
- Europa 2020 – Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu.

5.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Gminny program opieki nad zabytkami Gminy Kisielice jest zbieżny z celami przyjętymi w dokumentach strategicznych województwa i powiatu:

- Strategia Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Województwa Warmińsko-Mazurskiego do roku 2025 - przyjęta Uchwałą Nr XXVIII/553/13 Sejmiku Województwa Warmińsko-Mazurskiego z dnia 25 czerwca 2013r.

Spośród celów strategicznych i wyszczególnionych w nich celów operacyjnych dla potrzeb niniejszego Programu najważniejsze znaczenie ma cel strategiczny „Wzrost konkurencyjności gospodarki” i zawarty w jego ramach cel operacyjny „Wzrost potencjału turystycznego”

Cel ten zakłada wzrost potencjału turystycznego przy poszanowaniu wymagań środowiska przyrodniczego. Wyszczególniono w nim następujące działania:

☐ Opracowanie koncepcji produktów turystycznych:

- opracowania i wdrożenia marketingowej strategii rozwoju turystyki w regionie, identyfikującej rynki, produkty i kanały komunikacji, stałe badania rynku turystycznego, w tym ewidencja i badania wszystkich kategorii zabytków (w celu rozwoju, konserwacji, rewitalizacji i zagospodarowania dóbr kultury),
- wyeksponowanie specyfiki i wypromowanie tradycji regionu, opracowania szerokiej i urozmaiconej oferty turystycznej opartej o tradycje wydarzeń historycznych w regionie, posiadane obiekty zabytkowe i regionalną kuchnię

☐ Wspieranie rozwoju infrastruktury:

- ujednolicenie znakowania dróg i identyfikowanych atrakcji turystycznych, urządzenie miejsc postoju i odpoczynku turystów przy drogach i trasach rowerowych,
 - zwiększanie dbałości o muzea w województwie, poprzez wsparcie kadry merytorycznej, poprawę bazy lokalowej i lepsze wyposażenie techniczne,
 - budowa nowych i doinwestowanie istniejących instytucji kulturalnych,
- poprawa stanu sanitarnego i estetyki regionu, wspieranie rewitalizacji i budowy nowych szlaków wodnych,

- stała kontrola i ocena obiektów turystycznych

☐ Wzrost jakości aktualnej oferty turystycznej:

- opracowanie i realizowanie programów wspierania i ochrony indywidualnych cech kultury regionalnej, poszerzenie programów i repertuaru instytucji kultury,
- zwiększenie opieki nad działalnością twórczą i zapewnienie warunków powszechnej edukacji kulturalnej wszystkich grup społecznych

□ Współpraca na rzecz rozwoju turystyki:

- inicjowanie i tworzenie lokalnych organizacji turystycznych, wspieranie i zaktywizowanie lobby turystycznego poprzez wspólne działania władz i zrzeszeń turystycznych - wsparcie otrzymają inicjatywy lokalne (w tym mniejszości narodowych) w tworzeniu placówek muzealnych, izb regionalnych, kolekcji oraz promocji miejsc historycznych,
- wsparcie współpracy partnerskiej regionów i samorządów, w tym wykorzystującej naturalne powiązania mniejszości narodowych z ich ojczyznami,
- współtworzenie i współuczestniczenie w międzynarodowych i krajowych programach i imprezach kulturalnych

□ Informacja i promocja:

- regularna informacja o ofercie turystycznej i kulturalnej,
- rozbudowa systemu informacji lokalnej,
- utrzymanie na wysokim poziomie systemu informacji i promocji regionu funkcjonującego w sieci krajowej, poprzez utworzenie i wspieranie powiatowych ośrodków informacji i promocji turystycznej
- organizacja szkoleń i kursów dla kadry turystycznej,
- budowę pozytywnego wizerunku regionu,
- zwiększenie liczby, jakości i wielkości nakładów wydawnictw promocyjnych, organizowanie cyklicznych imprez promujących region i regionalne produkty turystyczne,
- uczestniczenie województwa warmińsko-mazurskiego w turystycznych targach krajowych i wybranych zagranicznych
- zwiększenia świadomości korzyści płynących z rozwoju turystyki
- **Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Warmińsko- Mazurskiego uchwalony Uchwałą Nr VII/164/15 Sejmiku Województwa Warmińsko-Mazurskiego z dnia 27 maja 2015 r.**

Dla potrzeb opracowania największe znaczenie mają wyszczególnione działania z zakresu ochrony wartości kulturowych:

- ochrona dziedzictwa kulturowego i historycznego jako filaru turystyki;
- otoczenie szczególną troską obiektów zabytkowych o randze krajowej i międzynarodowej, a także obiektów o mniejszej randze lecz decydujących o odrębności regionalnej;
- przywrócenie zespołom staromiejskim ich historycznego charakteru zachowanie historycznej zabudowy wiejskiej z układem drożnym oraz zabytkowych układów pałacowych, dworskich i parkowych;
- respektowanie w zagospodarowaniu przestrzennym bezkonfliktowego wkomponowania zabudowy w przestrzeń historyczną.

W planie wojewódzkim ustalono objęcie szczególną ochroną miast określonych w niniejszym planie województwa jako ośrodki kulturowe oraz zespoły kulturowe. Ośrodki kulturowe są to miejsca koncentracji obiektów zabytkowych będące miastami historycznymi. Przy ich ocenie wzięto pod uwagę ilość i jakość następujących elementów obejmujących: układ staromiejski — Stare Miasto, w tym rynek, zamek, kościół, obwarowania miejskie i ratusz, a także obiekty zabytkowe w ich sąsiedztwie.

Rozwiązanie problemów w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego na obszarze województwa głównie będzie obejmowało:

- działania ochronne i zabezpieczające, a także określenie zasobów i ich wartości;
- opracowanie strategii działań zmierzających do skutecznej i ciągłej ochrony, prawidłowego ich zagospodarowania i wypromowania;

- usystematyzowanie istniejących opracowań dotyczących krajobrazu kulturowego na fragmentach byłych województw włączonych w granice nowego regionu, dokonanie ich oceny według jednolitych kryteriów oraz uzupełnienie braków;
- przystosowanie obiektów zabytkowych do nowych funkcji (np. turystyka)
- **Program Opieki Nad Zabytkami Województwa Warmińsko-Mazurskiego na lata 2016-2019 przyjęty Uchwałą nr XVIII/426/16 Sejmiku Województwa Warmińsko-Mazurskiego z dnia 28 czerwca 2016 r.**

Konieczność opracowania wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami wynika z art. 87 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. „Program Opieki nad Zabytkami Województwa Warmińsko-Mazurskiego na lata 2016-2019” (zwanego dalej Programem) jest dokumentem o charakterze uzupełniającym w stosunku do innych dokumentów strategiczno-programowych, służący podejmowaniu działań dotyczących inicjowania, wspierania oraz koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego, a także upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego przez samorząd województwa. Myślą przewodnią opracowania Programu jest uznanie potrzeby zachowania zasobów regionalnego dziedzictwa kulturowego za ważny czynnik wpływający na kształtowanie się tożsamości regionalnej i promocji turystycznej. Program ma określić cele, do jakich należy dążyć w zakresie opieki nad zabytkami: wskazywać konieczne do wykonania zadania i sugerować sposoby ich realizacji poprzez określenie podstawowych założeń organizacyjnych, finansowych, edukacyjnych, promocyjnych.

Program przewiduje realizację określonych celów i kierunków działań:

Cel 1: Zespoleń i koordynacja form i metod ochrony dziedzictwa kulturowego,

Cel 2: Dążenie do utrzymania obiektów zabytkowych w jak najlepszym stanie ze szczególnym uwzględnieniem obiektów i zespołów charakterystycznych dla województwa warmińsko-mazurskiego

Cel 3: Opieka nad zabytkami ruchomymi

Cel 4: Stworzenie optymalnych warunków dla prowadzenia działalności muzealnej

Cel 5: Opieka nad archeologicznym dziedzictwem województwa warmińsko-mazurskiego

Cel 6: Ochrona dziedzictwa niematerialnego

Cel 7: Praktyczne wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego.

- Regionalny Program Operacyjny Województwa Warmińsko-Mazurskiego na lata 2014-2020 (RPO WiM 2014-2020)

RPO WiM 2014-2020 jest następcą Regionalnego Programu Operacyjnego Warmia i Mazury na lata 2007-2013 i w pewnej części spadkobiercą kierunków działań np. w sferze wypełniania różnych dyrektyw unijnych. Koncentruje się na: warmińsko-mazurskiej gospodarce i kształceniu dla niej kadr, zmianie sytuacji na rynku pracy, poprawie dostępu do usług publicznych, przełamaniu wykluczenia energetycznego regionu, środowisku przyrodniczym, wypełnianiu luk w systemie transportowym, rewitalizacji miast i ich ubogich społeczności oraz ograniczaniu ubóstwa w regionie.

Priorytety finansowania:

Program koncentruje się na 4 głównych obszarach:

- najwięcej, bo prawie 19% wszystkich środków finansowych przeznaczone zostanie na wzmacnianie rozwoju technologicznego i innowacji (CT 1) oraz na podniesienie konkurencyjności przedsiębiorstw (CT 3) – ok. 320 mln EUR ;
- ok. 16% środków budżetu RPO wykorzystanych ma być na ograniczenie emisji zanieczyszczeń powietrza, zwiększenie udziału energii odnawialnej oraz efektywność energetyczną (CT 4) – tj. ok. 268 mln EUR;
- niemal 14% wszystkich funduszy służyć będzie poprawie zewnętrznej dostępności i wewnętrznej spójności komunikacyjnej regionu (CT 7) – region wciąż należy do obszarów o najmniejszej dostępności komunikacyjnej w Europie – ok. 196 mln EUR;

· z uwagi na szczególne w skali kraju problemy na rynku pracy ok. 12% dostępnych w programie środków przeznaczonych zostanie na zwiększenie zatrudnienia (CT 8) – ok. 182 mln EUR oraz ok. 7% aktywizację społeczno-zawodową (CT 9) – 128 mln EUR.

Jedną z Osi priorytetowych RPO jest "6. Kultura i dziedzictwo"- Priorytet inwestycyjny 6c „Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego”

Cel szczegółowy priorytetu inwestycyjnego i oczekiwane rezultaty :

„Więcej ludzi korzystających z oferty instytucji kultury budujących tożsamość regionalną w województwie”.

Rezultatem interwencji w ramach priorytetu będzie wzrost zainteresowania odwiedzających miejscami należącymi do dziedzictwa kulturalnego oraz stanowiących atrakcje turystyczne. Jednocześnie zakłada się zwiększenie liczby widzów i słuchaczy w teatrach i instytucjach muzycznych oraz zwiedzających muzea.

Przykładowe działania/typy przedsięwzięć:

- ☐ ochrona, zachowanie i zabezpieczenie obiektów dziedzictwa kulturowego i obiektów zabytkowych;
- ☐ zachowanie walorów architektoniczno-krajobrazowych i kulturowych miasteczek i wsi.
- ☐ inwestycje w instytucje kultury by dostosować je do nowoczesnej działalności kulturalnej, w tym zakup trwałego wyposażenia oraz konserwacja muzealiów, starodruków itp.; inwestycje związane z wykorzystaniem i rozwojem aplikacji i usług teleinformatycznych, a także rozwojem treści cyfrowych związanych z kulturą i turystyką mogą być wspierane jeżeli stanowią integralną część szerszego projektu;
- ☐ wsparcie instytucji kultury na rzecz włączenia ich w tworzenie produktów turystycznych i oferty wypoczynkowo-turystycznej, wzmocnienia ich funkcji regionotwórczej;
- ☐ wsparcie miejsc promocji kultury (festiwale wraz ze służącą im infrastrukturą, wystawy, wydawnictwa, itp.). 52
- ☐ wsparcie rozwoju centrów/punktów informacji kulturalnej (wyłącznie jako integralny element projektów infrastrukturalnych opisanych powyżej).

Grupy docelowe: turyści, mieszkańcy.

Typy beneficjentów:

- ☐ jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia;
- ☐ jednostki organizacyjne jednostek samorządu terytorialnego;
- ☐ instytucje kultury;
- ☐ jednostki administracji rządowej;
- ☐ państwowe jednostki budżetowe;
- ☐ organizacje pozarządowe;
- ☐ kościoły i związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych.

Terytorialny obszar realizacji: cały obszar województwa warmińsko-mazurskiego z preferencjami dla obszaru strategicznej interwencji: OSI Obszary wymagające restrukturyzacji i rewitalizacji .

6. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

6.1.Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

6.1.1. Strategia Rozwoju Miasta i Gminy Ksielice na lata 2007-2020

Pierwszym etapem programowania rewitalizacji powinna być Strategia Rozwoju Miasta i Gminy. Dokument ten powinien być radykalnie dowartościowany i zostać wykorzystany jako

jedno z kluczowych narzędzi w prowadzeniu zintegrowanej, nowoczesnej polityki miejskiej. To właśnie Strategia Rozwoju Miasta ma potencjał do łączenia bardzo różnych aktywności rozwojowych w mieście. Potencjał Strategii Rozwoju Miasta powinien zostać także wykorzystany w procesie programowania rewitalizacji z wykorzystaniem Lokalnych Programów Rewitalizacji. Gmina posiada opracowaną Strategię Rozwoju Miasta i Gminy Kisielice na lata 2007-2020, w której określono zamierzenia strategiczne gminy.

Cel strategiczny : „zapewnienie warunków do dalszego rozwoju miasta i gminy poprzez poprawę infrastruktury, warunków życia mieszkańców oraz tworzenie warunków do inwestowania, a także zmniejszenie poziomu bezrobocia,

Cele operacyjne:

CEL 1. Wykorzystanie walorów naturalnych gminy poprzez rozwój bazy turystycznej,

CEL 2. Rozwój terenów wiejskich,

CEL 3. Ochrona środowiska naturalnego,

CEL 4. Zapewnienie warunków dla rozwoju inwestycji i wzrostu przedsiębiorczości

Mieszkańców,

CEL 5. Rozwój kultury - m. innymi inwestycje w obiekty zabytkowe służące poprawie ich stanu na terenie Gminy Kisielice,

CEL 6. Poprawa stanu zdrowia mieszkańców,

CEL 7. Poprawa jakości szkolnictwa- m. innymi poprawa stanu technicznego budynków wchodzących w skład Zespołu Szkół w Kisielicach oraz Szkół Podstawowych na terenie Gminy Kisielice,

CEL 8. Rozwój i poprawa stanu zasobów mieszkaniowych gminy

CEL 9. Wzrost aktywności mieszkańców

CEL 10. Otwarcie na kontakty zewnętrzne, w tym zagraniczne

CEL 11. Przeciwdziałanie ubożeniu społeczeństwa i patologiom społecznym

CEL 12. Wzmocnienie roli miasta Kisielice w regionie - m. innymi ochrona obiektów zabytkowych oraz poprawa ich stanu, podniesienie wartości kulturowej zabytków na terenie miasta.

6.1.2. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Kisielice

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Kisielice jest podstawą bieżących działań władz samorządowych gminy, jak też planów rozwojowych, w tym materiałem merytorycznym i dokumentem wyjściowym do wykonania opracowań planistycznych z zakresu gospodarki przestrzennej. Studium przyjęte zostało Uchwałą Rady Miejskiej w Kisielicach Nr XXVIII/23/96 z dnia 9 listopada 1996, następnie zmienione uchwałami Rady Miejskiej w Kisielicach: Nr VII/51/2007 z dnia 25 kwietnia 2007, oraz Nr XIV/90/2016 z dnia 3 lutego 2016r. w sprawie zmiany „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Kisielice”

W powyższym dokumencie zaadaptowano bez zmian strefy ochrony konserwatorskiej i zasady ochrony jak w Studium z 1996 r. ustanowione na podstawie pisma Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z dnia 28 maja 1996/ znak pisma L. dz. PSOZ/III/972/96.

Z uwagi na upływ ponad 11 lat od powyższych ustaleń, zmianę ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami oraz braku inwentaryzacji zmian zaistniałych w terenie, wskazane jest zaktualizowanie Studium w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków.

Studium przyjmuje zasadę ochrony nieczynnych cmentarzy poprzez opiekę, oczyszczenie i oznakowanie. Powyższe dotyczy w szczególności cmentarzy w miejscowościach Butowo, Galinowo, Goryń, Jędrzychowo, Łodygowo, Ogrodzieniec, Pławty Wielkie, Trupel, Wola,

Krzywka. Gmina realizuje tę zasadę poprzez zapisy w mpzp oraz założenie kart cmentarzy w gminnej ewidencji zabytków.

6.1.3. Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Kisielice na lata 2007-2020

Lokalny program rewitalizacji został sporządzony w celu zidentyfikowania potrzeb w zakresie rewitalizacji zdegradowanych obszarów i obiektów, znajdujących się na terenie Kisielice, zdiagnozowanych w procesie dogłębnej analizy, której poddano różne sfery funkcjonowania miasta, przy udziale społeczności lokalnej. Działania zaplanowane do realizacji w ramach Programu mają na celu poprawę jakości życia mieszkańców oraz wzmocnienie roli miasta Kisielice w regionie poprzez odnowę centralnej części miasta, która uznana została za obszar kryzysowy. Z drugiej strony obszar rewitalizowany ma ogromny potencjał rozwojowy, który po odpowiednim wzmocnieniu poprzez działania rewitalizacyjne przyczyni się do harmonijnego rozwoju miasta.

6.1.4. Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego

Zgodnie z obowiązującą Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami i Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i zmianie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego na terenie gminy. Obligatoryjnie miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego są uzgadniane z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu. Gmina posiada aktualne plany zagospodarowania przestrzennego obejmujące łącznie swoim zakresem cały teren gminy:

1. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Kisielice uchwalony Uchwałą Rady Miejskiej w Kisielicach Nr XII/73/03 z dnia 12 listopada 2003 zmieniony uchwałami Rady Miejskiej w Kisielicach: Nr VII/52/07 z dnia 25 kwietnia 2007, Nr XXVII/32/2009 z dnia 24 czerwca 2009, Nr XVI/109/2016 z dnia 30 marca 2016, Nr XX/134/2016 z dnia 29 czerwca 2016;
2. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Kisielice uchwalony Uchwałą Rady Miejskiej w Kisielicach Nr III/15/98 z dnia 16 grudnia 1998, zmieniony uchwałami Rady Miejskiej w Kisielicach: Nr XXI/50/2000 z dnia 10 października 2000, Nr XXVII/32/2009 z dnia 24 czerwca 2009, Nr XVI/108/2016 z dnia 30 marca 2016.

6.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

6.2.1. Zarys historii Gminy Kisielice

Okolice Freystadt/Kisielice były prawdopodobnie już przed okresem Zakonu zasiedlone przez Ostrogotów. Miałyby o tym świadczyć pewne znaleziska odkopane na tych terenach jeszcze przed wojną. W czasach wędrówek plemion obszar był chwilowo niezamieszany, aż do czasu przybycia w te strony Prusów. Jednak ci z kolei po sprowadzeniu w 1230 roku Krzyżaków zostali do roku 1283 podbici. Szlachta rycerska rodu Stangów, która przybyła na te tereny z Niemiec zasiadała w Zakonie już od roku 1260. Szybko stali się oni obok biskupów największymi właścicielami w Pomezanii. W ich władaniu znalazła się też większość późniejszego obszaru powiatu Rosenberg. Majątki Stangów obejmowały wtedy obszar 25 km kwadratowych. Większe dobra posiadał jedynie biskup pomezański, który w 1293 roku zezwolił Stangom na założenie w ich dobrach miasta Freystadt.

Miasto powstało na niewielkim wzniesieniu położonym między jeziorem (Stadtsee), a rzeczką (Gardenga). Rzeczka ta, stanowiła naturalną osłonę miasta od południowego wschodu. Lokację miasta dokonano na mocy przywileju wydanego dnia 1 stycznia 1331 roku

przez braci Johanna i Ludwiga von Stange. Mimo, że akt lokacyjny wydany został dopiero w roku 1331, to jednak do budowy miasta przystąpiono już w roku 1315. Punktem centralnym miasta był trójkątny rynek o wymiarach 94x28x10m, na rynku postawiono ratusz rozebrany dopiero w połowie XIX wieku. Miasto otoczone zostało murami obronnymi, prowadziły doń trzy bramy: Wodna, Biskupska i Prabucka. Mury istniały aż do rozbiórki w 1692 roku. W 1331 roku zbudowany został też kościół, obok kościoła biegła otaczająca południową część miasta Hauptstrasse. Kościół, zbudowany na szczycie wzgórza przez wikarego Nicolasa, usytuowany został w południowej części murów. Zbudowano go na fundamentach z kamienia polnego i przy użyciu czerwonej cegły.

Freystadt założone przez ród Stangów, w latach 1397-1525 należały do biskupa Pomezanii, w okresie wojny 13-letniej w latach 1455-1466 podlegały władzy króla Polski, po zawarciu II pokoju toruńskiego miasto wróciło do Zakonu i następnie po likwidacji Zakonu w 1525 roku weszło w skład państwa pruskiego. Po sekularyzacji zakonu pozostało, luterzańskie Księstwo Pruskie, uzależnione lennem od Polski. W tym czasie ludność dawnych Kisielice w przeważającej części była polska. Toteż radnymi i burmistrzami przez długie lata bywali tutaj Polacy. Kisielice, miasto położone na uboczu państwa zakonnego, nie posiadające dogodnych połączeń z Prabutami, Suszem i Iławą od samego początku miało trudności gospodarcze, nie sprzyjające szybkiemu rozwojowi. Śledząc dzieje Kisielice widzimy, że były one zawsze niedużym miasteczkiem. I tak np. w 1576 roku miały 525 mieszkańców, a po dalszych stu sześćdziesięciu czterech latach (1740) było niewiele więcej, bo 580 mieszkańców. Pod koniec XVIII wieku dokonano spisu ludności i stwierdzono, że miasto zamieszkuje nieco ponad 700 mieszkańców.

W kwietniu 1818 roku Kisielice włączono do nowo utworzonego powiatu suskiego, który należał do prowincji Prusy Zachodnie. Podczas wojny siedmioletniej w latach 1756 - 1763 miasto zostało zajęte przez Rosjan, którzy nałożyli na miasto kontrybucję. Najpierw w wysokości 3000 talarów, a później zażądali kolejnej zapłaty 3400 talarów. W 1775 wybuchł w mieście wielki pożar, który strawił ponad 70 budynków. Kolejny duży pożar wybuchł w roku 1819. Z dymem wtedy poszło 11 domostw, 48 stodół, 40 szop i 22 stajnie. W 1831 roku panowała cholera, która spowodowała śmierć około 80 osób. W czasie wojny francusko - pruskiej w latach 1870 - 1871 wielu mężczyzn Kisielice zginęło na polach bitewnych. Wojny napoleońskie i pobyt w Kisielicach wojsk francuskich kosztował miasto kwotę prawie 60 000 talarów. W czasie I wojny światowej zginęło 81 mieszkańców. Zostali oni upamiętnieni specjalnym pomnikiem (Kriegerdenkmal) postawionym obok kościoła ewangelickiego.

W pierwszej połowie XIX wieku określano Kisielice jako małe, źle zbudowane miasteczko, położone jednak w urodzajnej okolicy. Do miasta należało 1111 ha ziemi ornej, 600 ha - lasu, 213 ha pastwisk, 170 ha łąk, wreszcie 59 ha - ogrodów, dlatego okolice Kisielice od dawna były zagospodarowane rolniczo i mieszczanie byli przede wszystkim rolnikami. Z rzemiosł najbardziej rozwinęło się tkactwo i garbarstwo. Na koniec XIX wieku przypada największa dynamika rozwojowa miasta. Było to przede wszystkim konsekwencją rozwoju połączeń komunikacyjnych. W 1874 roku zbudowano szosę z Kisielice do Iławy. Następnie w latach 1897 - 1900 pewne ożywienie w życiu gospodarczym miasteczka wniosły połączenia kolejowe z Jabłonowem, Prabutami i Kwidzynem. Nastąpił czas rozwoju gospodarczego Kisielice i okolic. Ludność mieszkająca w mieście rozwinęła działalność przemysłową i rzemieślniczą, a w wielkich majątkach ziemskich i folwarkach ich właściciele rozwinęli specjalistyczne hodowle bydła i trzody oraz uprawy rolne.

11 lipca 1920 roku w wyniku przeprowadzonego plebiscytu miasto zostało przyznane Niemcom i znalazło się w granicach jednego z landów w tzw. Prusach Wschodnich. Z 1875 oddanych głosów tylko 36 były za przyłączeniem do Polski. W okresie międzywojennym miasto spowolniło swój rozwój, ponieważ ustanowiona na rzece Osie granica państwa odcięła je od chłonnego rynku Jabłonowa Pomorskiego. Zmalała ilość zakładów rzemieślniczych. Zamykano młyny pracujące na potrzeby wsi, przeżywającej kryzys spowodowany brakiem

odbiorców produktów rolno - spożywczych. Freystadt stał się miastem przygranicznym z działającym do 1940 roku urzędem celnym. Jedynymi zakładami o charakterze przemysłowym były wówczas dwie cegielnie.

Klęska Niemiec podczas II wojny światowej spowodowała, że 20 stycznia 1945 roku tuż przed wejściem Armii Czerwonej rozpoczęła się ewakuacja ludności cywilnej z miasta. 21 stycznia wyjechały ostatnie pełne pociągi z uciekinierami. Szacuje się, że około 20% ludności cywilnej pozostało w mieście. Część z nich została zabita przez wojska radzieckie, które wkroczyły do miasta 23 stycznia. Pomimo tego, że czerwonoarmiści wkraczając do miasta nie natrafili na żaden opór, dokonali znacznych zniszczeń budynków. Po zakończeniu wojny i ustanowieniu nowych granic miasto Freystadt znalazło się w granicach Polski. Zmieniono nazwę z Freystadt na Kisielice i pozbawiono w 1946 roku praw miejskich. Po wojnie zaczęła się powolna odbudowa tego, co pozostało. Wiele obiektów ze względu na rozmiar zniszczeń nie zostało odbudowanych. Stare miasto zostało rozebrane z wyjątkiem kościoła i neogotyckiej plebanii, którym przywrócono wygląd przedwojenny. Prawa miejskie Kisielice odzyskały dopiero w 1986 roku.

6.2.2. Krajobraz kulturowy

W rozumieniu Ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami krajobraz kulturowy to przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze. Krajobraz kulturowy to ewolucja przestrzeni przyrodniczej i społeczno-kulturowej. Jest świadectwem działalności jego mieszkańców, czynnikiem kształtującym tożsamość miasta. Zrozumienie roli krajobrazu w kształtowaniu społeczeństwa i codziennego stylu życia odgrywa kluczową rolę w rozwoju postawy troski o dziedzictwo kulturowe oraz wzmacniania świadomości bycia częścią społeczeństwa, kultury i tradycji.

W związku z ochroną krajobrazu kulturowego należy utrzymywać dotychczasowe obszary historycznych założeń zieleni oraz upowszechniać wiedzę przyrodniczą i turystyczną na temat pomników przyrody.

Istotną rolę w kształtowaniu krajobrazu kulturowego stanowią pomniki i tablice pamiątkowe, kapliczki przydrożne, sanktuaria, ale również zabytki techniki, historyczne układy urbanistyczne i ruralistyczne, elementy związane z kulturą ludową i tradycją.

Ważnym elementem w krajobrazie kulturowym gminy są cmentarze, które tworzą pewnego rodzaju kronikę dziejów.

6.2.3. Zabytki nieruchome, w tym zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy.

Na terenie Gminy Kisielice nie zachowało się zbyt wiele obiektów zabytkowych o wysokiej wartości. W dużej mierze ma to związek ze zniszczeniami po II Wojnie Światowej, które najbardziej widoczne są w Kisielicach. Całkowicie zniszczone zostało tam Stare Miasto, jedyną częściowo tam zachowaną budowlą jest kościół parafialny. W wielu wsiach niemal całkowitej dewastacji uległy zespoły dworskie związane z pruskimi właścicielami tych ziem (zaliczyć do nich można pałace w Ogrodzieńcu, Łęgowie, Pławtach czy Limży). Tereny zieleni komponowanej utraciły większość swoich walorów, dziczejąc w związku z brakiem bieżącej pielęgnacji, degradacji uległy też dawne założenia cmentarzy ewangelickich. Do najbardziej znaczących zabytków z terenu Gminy Kisielice można zaliczyć takie obiekty jak:

Kościół p.w. Matki Boskiej Królowej Świata w Kisielicach

Kościół położony na wzgórzu, ceglany na podmurówce kamiennej, jednonawowy z węższym prezbiterium oddzielonym od nawy głównej łukiem tęczowym.

Zbudowany w latach 1331-1334, przebudowywany w XVI wieku i w II poł. XIX wieku. Wieża z 1856 roku na miejscu XVI-wiecznej szachulcowej, która spłonęła w 1653 roku. Po

pożarze w 1945 roku zachowały się jedynie mury do wysokości gzymsów. Wnętrze całkowicie nowe po odbudowie z 1960 roku.

Kościół p.w. Niepokalanego Poczęcia Maryi Panny w Łęgowie

Świątynia od roku 1998 roku jest Sanktuarium Matki Boskiej Fatimskiej w związku z przywiezieniem obrazu z Fatimy przez ówczesnego proboszcza. Kościół został wzniesiony w latach 1600-1604 w stylu niderlandzkiego renesansu. Wieża od strony zachodniej przebudowana w 1857 roku w stylu neogotyckim. Restaurowany w latach 1933-1935. We wnętrzu bogate wyposażenie. Ołtarz główny w stylu manieryzmu, kazalnica z obrazami czterech ewangelistów. Pod gzymsem świątyni drewniany fryz z 1604 roku, w którym umieszczono 28 tablic z malowanymi herbami najważniejszych rodzin szlacheckich z terenów Prus i Pojezierza Iławskiego. Charakterystyczny jest jednolity, drewniany wystrój z wieloma elementami zdobniczymi.

Kaplica grobowa Albertsów w Truplu

Rodowa kaplica grobowa rodziny Albertsów pochodzi z 1850 roku i położona jest w południowej części dawnego cmentarza. Zbudowano ją w stylu neogotyku angielskiego. Murowana z cegły, na planie kwadratu o wciętych schodkowo narożach, dzięki czemu upodabnia się do krzyża greckiego. Wszystkie naroża zaakcentowane przyporami. Elementy detalu architektonicznego wykonane z piaskowca i sztucznego kamienia.

6.2.4. Zabytki ruchome

Na mocy art. 3 pkt. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytkiem ruchomym jest rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zabytek ruchomy jest wpisywany do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku (art. 10 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej. Do rejestru nie wpisuje się zabytku wpisanego do inwentarza muzeum lub wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego (art. 11 ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Na terenie Gminy Kisielice do szczególnie wartościowych obiektów należy wyposażenie kościoła w Łęgowie z bogatym drewnianym wystrojem wnętrza, cennym ołtarzem głównym, kazalnica, tronem biskupim oraz licznymi malowidłami i rzeźbami. W 1998 roku do kościoła sprowadzono obraz Matki Boskiej Fatimskiej, który został umieszczony na głównym ołtarzu.

6.2.5. Zabytki archeologiczne

Stanowiska archeologiczne są ważnym elementem krajobrazu kulturowego i stanowią podstawę wiedzy o najdawniejszych dziejach okolic Kisielic. Środowisko kulturowe Gminy zawiera zewidencjonowane stanowiska archeologiczne datowane od epoki pradziejowej do epoki nowożytnej. Stanowiska ewidencjonowano w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski. Ewidencja stanowisk archeologicznych nie jest zbiorem zamkniętym, w wyniku dalszej weryfikacji lub prowadzonych prac ziemnych mogą zostać zidentyfikowane nowe ślady osadnicze.

W związku z faktem, że każde zniszczenie dawnego grobu, osady czy wału grodziska jest nieodwracalne, realizowane na terenie Gminy wszelkie prace inwestycyjne w obrębie obszarów chronionych i stref występowania stanowisk archeologicznych uzgadniane będą na

etapie projektu z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków, który określi warunki realizacji inwestycji. W celu ochrony stanowisk archeologicznych oraz pradziejowych, średniowiecznych i nowożytnych nawarstwień kulturowych niezbędne jest wypełnianie przez inwestorów wymogów konserwatorskich określonych w decyzjach Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Konieczność ochrony stanowisk archeologicznych ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków, wyznaczonych stref ochrony stanowisk obowiązuje na załącznikach graficznych przy sporządzaniu dokumentów planistycznych.

6.2.6. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych

Gmina Kisielice nie posiada wyodrębnionej jednostki powołanej do gromadzenia i badania oraz opieki nad obiektami posiadającymi wartość historyczną bądź artystyczną o znaczeniu regionalnym lub lokalnym.

W dokumentach strategicznych uwzględniane jest utworzenie w mieście Kisielice izby pamięci, w której będą gromadzone i udostępniane zwiedzającym materiały oraz pamiątki związane z historią gminy i jej mieszkańców.

Najtrafniejszą lokalizacją izby pamięci byłby obiekt o wartościach kulturowych, będący we władaniu gminy, którego wartość niematerialna wzrosłaby o nową prestiżową funkcję użytkową, lub umieszczenie izby pamięci przy instytucji zarządzanej przez gminę z wykorzystaniem jej pomieszczeń.

6.2.7. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne, w rozumieniu Konwencji UNESCO, której tekst został przyjęty na 32 sesji Konferencji Generalnej UNESCO w październiku 2003 r., obejmuje:

- tradycje i przekazy ustne, w tym język jako narzędzie przekazu;
- spektakle i widowiska;
- zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne;
- wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki;
- umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

Dziedzictwo niematerialne przekazywane z pokolenia na pokolenie i odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody, jest źródłem poczucia świadomości, ciągłości i tożsamości. Dziedzictwo to zwyczaje, przekazy ustne, wiedza, umiejętności, związane z nimi przedmioty, przestrzeń kulturowa.

Duże znaczenie ma szkolna i pozaszkolna edukacja regionalna – działalność szkół oraz fora i portale edukacyjne, a także organizacja imprez plenerowych w gminie, takich jak dożynki, jarmarki, również w kooperacji z pozostałymi gminami Warmii i Mazur.

Znaczenie historyczne ma również herb Kisielic. Herbem miasta jest złoty orzeł na czerwonym polu, zrywający się do lotu z białą aureolą wokół głowy. W szponach trzyma białą wstęgę ze złotym napisem S. Ioannas. Orzeł symbolizuje św. Jana Ewangelistę, taki sam herb miała diecezja pomezkańska istniejąca niegdyś na tym terenie, a teraz taki sam symbol widnieje w herbie diecezji elbląskiej.

6.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Prawne formy ochrony zabytków określa art. 7 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. W Gminie Kisielice zabytki są chronione poprzez wpis do rejestru zabytków oraz ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

Zgodnie z art. 10 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami Wojewódzki Konserwator Zabytków, wydając decyzje administracyjne, wpisuje obiekt zabytkowy do

rejestru zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego. Warmińsko-Mazurski Wojewódzki Konserwator Zabytków prowadzi rejestry dla:

- zabytków nieruchomych (zabytki architektury i budownictwa),
- zabytków ruchomych (m.in. dzieła sztuki, rzemiosła),
- zabytków archeologicznych.

Warmińsko-mazurski Konserwator Zabytków prowadzi rejestr zabytków nieruchomych oraz ruchomych dla gminy Kiszewice.

INSPIRE_ID	CHRONOLOGIA	FUNKCJA	WYKAZ_DOKUMENTOW	GMINA	MIEJSCOWILICA	NR_ADRES
PL.1.9.ZIPOZ.NID_N_28_UU.16964	XIV w.	miasto	A-732 z 1967-11-17	Kiszewice - Kiszewice		
PL.1.9.ZIPOZ.NID_N_28_BK.136853	1925 r.	szkoła	496/96 z 1996-03-28	Kiszewice - Kiszewice	Aleja Wojska	2
PL.1.9.ZIPOZ.NID_N_28_BK.136800	1910 r.	inny budynek mies	218/92 z 1992-04-13	Kiszewice - Kiszewice	Kolejowa	11
PL.1.9.ZIPOZ.NID_N_28_BK.136815	1910 r.	inny budynek mies	219/92 z 1992-04-13	Kiszewice - Kiszewice	Kolejowa	13
PL.1.9.ZIPOZ.NID_N_28_BK.136752	1910 r.	inny budynek mies	216/92 z 1992-04-13	Kiszewice - Kiszewice	Kolejowa	7
PL.1.9.ZIPOZ.NID_N_28_BK.136778	1910 r.	inny budynek mies	217/92 z 1992-04-13	Kiszewice - Kiszewice	Kolejowa	9
PL.1.9.ZIPOZ.NID_N_28_BK.136836	XIV - XVI	kościół	734/67 z 1967-11-19	Kiszewice - Kiszewice		
PL.1.9.ZIPOZ.NID_N_28_CM.29989	XIV - XVI	cmentarz przykości	734/67 z 1967-11-19	Kiszewice - Kiszewice		
PL.1.9.ZIPOZ.NID_N_28_BK.136893	przełom XIX/XX	dwór	135/89 z 1989-11-22	Kiszewice - Krzywka		
PL.1.9.ZIPOZ.NID_N_28_ZZ.41367	koniec XIX w.	park	135/89 z 1989-11-22	Kiszewice - Krzywka		
PL.1.9.ZIPOZ.NID_N_28_BK.136898	pocz. XVII w.	kościół	IV-2-11/49 z 1949-07-13	Kiszewice - Łęgowo		11
PL.1.9.ZIPOZ.NID_N_28_BL.37735	przełom XVII/XV	relikt	A-710 z 1967-11-19; brak	Kiszewice - Pławty Wielkie		3
PL.1.9.ZIPOZ.NID_N_28_BL.37740	1597 r.	relikt	KSM-13b-24/50 z 1950-04	Kiszewice - Pławty Wielkie		
PL.1.9.ZIPOZ.NID_N_28_BL.37726	1. poł. XIX w.	relikt	KSM-13b-24/50 z 1950-04	Kiszewice - Pławty Wielkie		
PL.1.9.ZIPOZ.NID_N_28_ZZ.42195	XVII w.	park	KSM-13b-24/50 z 1950-04	Kiszewice - Pławty Wielkie		
PL.1.9.ZIPOZ.NID_N_28_BL.36948	poł. XIX w.	mauzoleum	63/83 z 1983-11-10	Kiszewice - Trupel		
PL.1.9.ZIPOZ.NID_N_28_CM.14274	poł. XIX w.	cmentarz ewangelii	224/92 z 1992-05-29	Kiszewice - Trupel		

rejestr zabytków nieruchomych - dane z Narodowego Instytutu Dziedzictwa/marzec 2018r.

Wojewódzki Konserwator Zabytków prowadzi także w formie zbioru kart ewidencyjnych Wojewódzką Ewidencję Zabytków dla gminy Kiszewice, w której znajduje się ok. 100 zabytków architektury i 104 zabytków archeologicznych. Zbiory te mają charakter otwarty i mogą ulegać zmianie.

Wpis do wojewódzkiej ewidencji zabytków nie stanowi formy ochrony w myśl ustawy.

6.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Zgodnie z art. 22 pkt 4 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami Burmistrz Miasta Kiszewice prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.

Ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy należy do obowiązków samorządu lokalnego. Zadania stojące przed organami administracji publicznej (m.in. zarządami gmin), precyzuje art. 4 Ustawy z dnia 17 września 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (DZ.U. Nr 162 z 2003 r., poz. 1568). Gminy między innymi mają dbać o: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie” oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”.

Jednym z obowiązków nałożonych przez ustawę na gminy jest: „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”. Temu zadaniu ma służyć gminna ewidencja zabytków, o której jest mowa w art. 22. Punkt 4 tego artykułu mówi: „Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy”. Natomiast punkt 5 określa zakres gminnej ewidencji:

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;

3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Ustawa definiuje w art. 3 (pkt.1, 2 i 4) m.in. pojęcie zabytku, zabytku nieruchomego i zabytku archeologicznego – nieruchomego i ruchomego w sposób następujący:

1) zabytek - nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;

2) zabytek nieruchomy - nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt 1;

4) zabytek archeologiczny - zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;

Zakres informacji o zabytkach nieruchomych, zawartych w karcie adresowej określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. nr 113, poz. 661).

Wykaz zabytków ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków przyjętej w dniu 26 marca 2018 r. Zarządzeniem Nr 50/1/2018 Burmistrza Kisielic.

GMINNA EWIDENCJA ZABYTEKÓW GMINY KISIELICE

	NR	MIEJSCOWOŚĆ	ADRES	OBIEKT	LOKALIZACJA	EWIDENCJA
1	A-1	Biskupiczki		cmentarz	po między gosp.wiejskimi, w obejściu nr 12	WEZ
2	A-2	Butowo		cmentarz	na pldn.krańcu wsi, po zach.stronie drogi	MPZP, WEZ
3	A-3	Butowo	-	aleja przydrożna		WEZ
4	A-4	Butowo	-	droga brukowana		WEZ
5	A-5	Butowo	-	kapliczka		WEZ
6	A-6	Butowo	26	czworak		GEZ
7	A-7	Butowo	27	czworak		GEZ
8	A-8	Galinowo		cmentarz	ok. 800 m na wsch.od wsi, w polu blisko drogi do Pław Wielkich	MPZP, WEZ
9	A-9	Goryń	-	kościół		MPZP, WEZ
10	A-10	Goryń		cmentarz	w centrum wsi, po pln.stronie drogi wiejskiej, wokół kościoła	MPZP, WEZ
11	A-11	Goryń		kapliczka przykościelna		MPZP, WEZ
12	A-12	Goryń		cmentarz	po zach.stronie drogi Goryń-Kisielice, ok. 800 m na pln. od wsi	MPZP, WEZ
13	A-13	Goryń		cmentarz	na kolonii, ok. 150m na pln. od zabudowań, w lesie sosnowym	MPZP, WEZ
14	A-14	Goryń	-	aleja przydrożna		WEZ
15	A-15	Goryń	-	kapliczka		MPZP, WEZ
16	A-16	Goryń	88	szkoła		MPZP, WEZ

17	A-17	Goryń	51	czworak		GEZ
18	A-18	Goryń	52	czworak		GEZ
19	A-19	Jędrychowo		aleja przydrożna		WEZ
20	A-20	Jędrychowo		cmentarz	na wsch.skraju d. sadu przydworskiego, na zach.brzegu j.Popówko	MPZP, WEZ
21	A-21	Jędrychowo		cmentarz	w polu, na zach.krańcu wsi, przy drodze polnej odchodzącej na płdn.od drogi do Kisielice	MPZP, WEZ
22	A-22	Jędrychowo	46	zajazd/gospoda (niem.Gasthaus)		WEZ
23	A-23	Jędrychowo		ZDF: park dworski		MPZP, WEZ
24	A-24	Jędrychowo	-	kapliczka		WEZ
25	A-25	Jędrychowo	57	szkoła ob. Biblioteka		WEZ
26	A-26	Kantowo		aleja przydrożna		WEZ
27	A-27	Kantowo		ZDF: zespół dworsko-folwarczny z parkiem		WEZ
28	A-28	Kantowo	-	ZDF: dwór		WEZ
29	A-29	Kantowo	-	ZDF: park		WEZ
30	A-30	Kantowo	-	ZDF: pozostałości folwarku		WEZ
31	A-31	Kisielice		założenie urbanistyczne		REJ. A-709, MPZP
32	A-32	Kisielice	Kościelna	kościół		REJ. A-718, MPZP
33	A-33	Kisielice	Kościelna	cmentarz	wokół kościoła, przy ul. Kościelnej, na wsch.od zespołu plebanii	REJ. A-718, MPZP, WEZ
34	A-34	Kisielice	Kościelna 3	plebania		MPZP, WEZ
35	A-35	Kisielice	Cmentarna	cmentarz	w płdn.cz.miasta, od zach.ul.Mickiewicza, od płdn. ul.Cmentarna	MPZP, WEZ
36	A-36	Kisielice	Mickiewicza	cmentarz	ok. 800m na płdn. Od miasta, po wsch.stronie drogi	WEZ
37	A-37	Kisielice	Sportowa	wieża ciśnień		WEZ
38	A-38	Kisielice	Daszyńskiego 3	szkoła		REJ. A-3881
39	A-39	Kisielice	Daszyńskiego 8	kamienica		MPZP, WEZ
40	A-40	Kisielice	Daszyńskiego 10	kamienica		MPZP, WEZ
41	A-41	Kisielice	Daszyńskiego 12A	dom		MPZP, WEZ
42	A-42	Kisielice	Daszyńskiego 14	młyn		MPZP, GEZ
43	A-43	Kisielice	Daszyńskiego 18	kamienica		MPZP, GEZ
44	A-44	Kisielice	Daszyńskiego 20	dom		MPZP, WEZ
45	A-45	Kisielice	Daszyńskiego 22	willa		MPZP, WEZ
46	A-46	Kisielice	Dszyńskiego 24	willa		MPZP, WEZ
47	A-47	Kisielice	Dszyńskiego 26	dom mieszkalny		MPZP, GEZ
48	A-48	Kisielice	Dszyńskiego 28	dom mieszkalny		MPZP, GEZ
49	A-49	Kisielice	Jagiellońska 4	kamienica		WEZ
50	A-50	Kisielice	Kolejowa	kapliczka		WEZ
51	A-51	Kisielice	Kolejowa	schron		WEZ
52	A-52	Kisielice	Kolejowa 7	dom		REJ. A-3352, MPZP

53	A-53	Kielice	Kolejowa 9	dom		REJ. A-3354, MPZP
54	A-54	Kielice	Kolejowa 11-11a	dom		REJ. A-3353 MPZP, WEZ
55	A-55	Kielice	Kolejowa 13	dom		REJ. A-3351, MPZP
56	A-56	Kielice	Łasińska 1	dom		MPZP, WEZ
57	A-57	Kielice	Mickiewicza 9	dom		WEZ
58	A-58	Kielice	Sienkiewicza 22	sklep		WEZ
59	A-59	Kielice	Wojska Polskiego 1	dom mieszkalny		GEZ
60	A-60	Klimy		cmentarz	na wsch.skraju wsi, przy drodze na Kielice	MPZP, WEZ
61	A-61	Klimy	31	dom		MPZP, GEZ
62	A-62	Klimy	31	stodoła		MPZP, GEZ
63	A-63	Klimy	32, 33	mleczarnia		MPZP, GEZ
64	A-64	Klimy	43	dom		MPZP, WEZ
65	A-65	Klimy	45	dom		MPZP, GEZ
66	A-66	Krzywka		dwór z parkiem		REJ. A-2945, MPZP
67	A-67	Krzywka		kapliczka		GEZ
68	A-68	Limża		aleja przydrożna		WEZ
69	A-69	Limża		cmentarz	w płd.n.cz.parku przy majątku w Limży, ok. 150m na płd.n.od dworu	MPZP, WEZ
70	A-70	Limża		ZDF: zespół dworsko- folwarczny		WEZ
71	A-71	Limża	-	ZDF: dwór (w ruinie)		MPZP, WEZ
72	A-72	Limża		ZDF: park		MPZP, WEZ
73	A-73	Łęgowo		kościół	wokół kościoła, we wsch.cz.wsi, na płn.od drogi wiejskiej	REJ. A-2, MPZP
74	A-74	Łęgowo		cmentarz	wokół kościoła, we wsch.cz.wsi, na płn.od drogi wiejskiej	MPZP, WEZ
75	A-75	Łęgowo		cmentarz	ok. 400m na zach.od drogi Kielice-Susz, w polu, ok. 300m na płd.n.od wsi	MPZP, WEZ
76	A-76	Łęgowo	-	ZDF: zespół dworsko- folwarczny z parkiem		MPZP, WEZ
77	A-77	Łodygowo		aleja przydrożna		WEZ
78	A-78	Łodygowo		cmentarz	po zach.stronie wsi, w polu, ok. 400 m od drogi Łodygowo - Butowo	MPZP, WEZ
79	A-79	Łodygowo		cmentarz	po zach.stronie wsi, w polu, ok. 200 m od drogi Łodygowo - Butowo	WEZ
80	A-80	Łodygowo		ZDF: zespół dworsko- folwarczny z parkiem		WEZ
81	A-81	Łodygowo		ZDF: dwór		WEZ
82	A-82	Łodygowo		ZDF: spichlerz		WEZ
83	A-83	Ogrodzieniec		aleja przydrożna		WEZ
84	A-84	Ogrodzieniec		cmentarz	na niewielkim wyniesieniu, po zach.stronie dawnego majątku	MPZP, WEZ
85	A-85	Ogrodzieniec		ZDF: park pałacowy		WEZ
86	A-86	Ogrodzieniec		cmentarz żydowski		WEZ

87	A-87	Pławty Wielkie	dz. nr 115 i 97	części podziemne pałacyku, starego dworu i ruin kaplicy oraz park dworski		REJ. A-77, A-770, MPZP
88	A-88	Pławty Wielkie		aleja przydrożna		MPZP, WEZ
89	A-89	Pławty Wielkie		droga brukowana		MPZP, WEZ
90	A-90	Pławty Wielkie		cmentarz	w zach.narożniku dawnego parku dworskiego, po wsch.stronie skrzyżowania dróg wiejskich.	MPZP, WEZ
91	A-91	Pławty Wielkie		cmentarz	na pldn.od wsi, ok. 250m, po zach.stronie drogi do Kisielic	MPZP, WEZ
92	A-92	Trupel		aleja przydrożna		WEZ
93	A-93	Trupel		cmentarz	na wsch.skraju wsi, w rozwidleniu dróg Golub-Szwarcenowo	REJ. A-3367, MPZP, WEZ
94	A-94	Trupel		kaplica cmentarna	na wsch.skraju wsi, w rozwidleniu dróg Golub-Szwarcenowo	REJ. A-1492, MPZP
95	A-95	Trupel		kapliczka		WEZ
96	A-96	Trupel		kuźnia		WEZ
97	A-97	Trupel	32-35	dom+ b. gospodarczy		WEZ
98	A-98	Trupel	7	dom		WEZ
99	A-99	Wola		aleja przydrożna		MPZP, WEZ
100	A-100	Wola/k.Trupla		cmentarz	w polu, przy drodze z Trupla do Ogrodzieńca, na południowym skraju przysiółka Wola.	MPZP, WEZ

Lp.	Obszar AZP	Miejscowość	Nr stan. w miejscowości	Nr stan. na obszarze
1	26-49	Klimy	I	1
2	26-49	Klimy	II	2
3	26-49	Pławty Małe	I	3
4	26-49	Klimy	III	4
5	26-49	Klimy	IV	5
6	27-49	Łodygowo	I	1
7	27-49	Łodygowo	II	2
8	27-49	Galinowo	I	3
9	27-49	Łodygowo	III	4
10	27-49	Łodygowo	IV	5
11	27-49	Łodygowo	V	6
12	27-49	Limża	I	7
13	27-49	Limża	II	8
14	27-49	Limża	III	9
15	27-49	Limża	IV	10
16	27-49	Limża	V	11
17	27-49	Limża	VI	12
18	27-49	Limża	VII	13
19	27-49	Limża	VIII	14
20	27-49	Łodygowo	VI	15
21	27-49	Pławty Wielkie	I	17
22	27-49	Galinowo	II	21

23	27-49	Galinowo	III	22
24	27-49	Galinowo	IV	23
25	27-49	Galinowo	V	24
26	27-49	Galinowo	VI	25
27	27-49	Galinowo	VII	26
28	27-49	Galinowo	VII	27
29	27-49	Limża	IX	28
30	27-49	Limża	X	29
31	27-49	Limża	XI	30
32	27-49	Limża	XII	31
33	27-49	Limża	XIII	32
34	27-49	Limża	XIV	33
35	27-49	Limża	XV	34
36	27-49	Łodygowo	IX	35
37	27-49	Łodygowo	X	36
38	27-49	Łodygowo	XI	37
39	27-49	Łodygowo Małe	VII	38
40	27-49	Łodygowo	VIII	39
41	27-50	Łęgowo Małe	I	1
42	27-50	Gałdowo	I	2
43	27-50	Gałdowo	II	3
44	27-50	Ogrodzieniec	I	5
45	27-50	Kisielice	III	7
46	27-50	Kisielice	II	8
47	27-50	Kisielice	V	9
48	27-50	Kisielice	IV	10
49	27-50	Kisielice	VI	11
50	27-50	Łęgowo Małe	II	12
51	27-50	Jędrychowo	I	13
52	27-50	Łęgowo	I	14
53	27-50	Kisielice	I	16
54	27-51	Augustynowo	I	1
55	27-51	Augustynowo	II	2
56	27-51	Jędrychowo	V	6
57	27-51	Jędrychowo	VI	39
58	27-51	Jędrychowo	VII	40
59	28-49	Goryń	IV	1
60	28-49	Goryń	V	2
61	28-49	Goryń	VI	3
62	28-49	Sobiewola	I	4
63	28-49	Sobiewola	II	5
64	28-49	Sobiewola	III	6
65	28-49	Sobiewola	IV	7
66	28-49	Sobiewola	V	8
67	28-49	Kisielice- Wybudowanie	I	9
68	28-49	Kisielice- Wybudowanie	II	10
69	28-50	Goryń	I	1
70	28-50	Goryń	II	2

71	28-50	Goryń	VII	3
72	28-50	Goryń	VIII	4
73	28-50	Goryń	IX	5
74	28-50	Goryń	X	6
75	28-50	Wola	I	7
76	28-50	Wola	II	8
77	28-50	Jędrychowo	I	9
78	28-50	Trupel	I	10
79	28-50	Trupel	II	11
80	28-50	Trupel	III	12
81	28-50	Trupel	IV	13
82	28-51	Trupel	IV	5
83	28-51	Trupel	V	6
84	28-51	Trupel	VI	7
85	28-51	Trupel	VII	8
86	28-51	Trupel	VIII	9
87	28-51	Trupel	X	11
88	28-51	Jędrychowo	III	16
89	28-51	Jędrychowo	IV	21
90	28-51	Trupel	XI	43
91	28-51	Trupel	XII	44
92	28-51	Trupel	XIII	45
93	28-51	Trupel	XIV	46
94	28-51	Trupel	IX	47
95	29-49	Goryń	I	1
96	29-49	Goryń	II	2
97	29-49	Goryń	III	3
98	29-49	Goryń	IV	4
99	29-49	Wałdówko	I	5
100	29-49	Wałdówko	II	6
101	29-49	Wałdowo	I	7
102	29-49	Wałdowo	II	8
103	29-49	Wałdowo	III	9
104	29-50	Goryń	III	23

7. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego. Analiza szans i zagrożeń.

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
- Atrakcyjne położenie Gminy, sprzyjające rozwojowi turystyki - Bliskość Pojezierza Iławskiego i Wzgórz Dylewskich – „Zielone Płuca Polski” - Droga krajowa nr 16 stanowiąca oś komunikacyjną Gminy - Dobre skomunikowanie z siedzibą powiatu – Iławą	- Zaniedbania w zakresie stanu technicznego części obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków - Fatalny stan zachowania założeń dworsko-parkowych - Zdewastowane cmentarze ewangelickie - Duże zniszczenia układu

• Położenie we względnie niewielkiej odległości od większych ośrodków miejskich – Elbląga, Olsztyna i Gdańska • Istniejące Sanktuarium Fatimskie w Łęgowie • Utrzymanie w dobrym stanie większości obiektów sakralnych • Dobre pokrycie Gminy siecią szlaków turystycznych • Korzystna lokalizacja Kisielic w centrum obszaru Gminy, co wiąże się z ich dobrą dostępnością • Czystość środowiska • Wykorzystywanie funduszy unijnych przez władze Gminy • Opracowany Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Kisielice • Lokalne tradycje i zwyczaje, kultywowane wśród mieszkańców	urbanistycznego miasta Kisielice, (w większości istnieją jedynie podziemne fragmenty budynków) powodujące brak ładu przestrzennego • Niewielkie zrozumienie społeczne dla problematyki ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego • Bezrobocie i niskie dochody społeczeństwa Gminy • Niewielkie środki w budżecie Gminy na wsparcie działań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego • Niewielka popularyzacja wiedzy z zakresu ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego • Brak środków na prowadzenie dokładnych badań archeologicznych, architektonicznych i historycznych
SZANSE	ZAGROŻENIA
• Zwiększenie środków budżetowych Gminy na działania związane z ochroną zabytków • Pozyskiwanie wsparcia finansowego z wielu źródeł (w tym unijnych) na prace konserwatorskie zabytków • Wykorzystanie energii odnawialnej • Wzrastająca świadomość mieszkańców w zakresie poprawy estetyki miejscowości • Wzrost poszanowania dla obiektów posiadających walory historyczne • Tworzenie nowych projektów i produktów turystycznych w oparciu o istniejące zasoby • Współpraca międzyregionalna oraz międzynarodowa (np. w zakresie dobrych praktyk) • Korzystanie ze wsparcia dla wsi ze struktur takich jak np. Krajowa Sieć Obszarów Wiejskich • Zachowanie tożsamości regionalnej mieszkańców od edukacji szkolnej poprzez festyny, lokalne święta, konkursy itd.	• Degradacja krajobrazu kulturowego poprzez wprowadzanie elementów nowej zabudowy nie nawiązujących do charakteru regionu • Zmiany w układach ruralistycznych związane z nową zabudową • Niewłaściwe działania inwestycyjne lub ich brak, przyczyniające się do dalszej degradacji obiektów zabytkowych • Zła sytuacja finansowa wielu użytkowników obiektów zabytkowych • Brak komunikacji na linii właściciele – władze samorządowe • Niewłaściwe stosowanie nowych elementów budowlanych i technologii przy odnawianiu i remontach obiektów zabytkowych • Nieskuteczna egzekucja prawna w zakresie samowoli budowlanych oraz dewastacji zabytków i środowiska • Problemy związane z lokalizacją siłowni wiatrowych

8. Założenia programowe

Program Opieki nad Zabytkami Gminy Kisielice na lata 2018-2021 ma służyć ochronie i wykorzystaniu lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego do wielu dziedzin życia społecznego w celu jej rozwoju gospodarczego. Wyznaczone kierunki i zadania uwzględniają specyfikę dziejów Gminy, charakter jej dziedzictwa kulturowego oraz są zgodne z celami wyznaczonymi w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wynikiem realizacji celów określonych w programie opieki powinno być przejście od pasywnej ochrony i cząstkowych działań konserwatorskich do stosowania zintegrowanego zarządzania zasobami dziedzictwa kulturowego.

Ramy programowe Programu Opieki wyznaczają tezy problemowe, wskazujące na:

- umożliwienie finansowania i racjonalnego wykorzystania środków finansowych na utrzymanie krajobrazu kulturowego oraz ratowanie obiektów o szczególnych wartościach zabytkowych,
- wspieranie i kreowanie różnorodnych form i metod umożliwiających ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami – stymulowanie zasad partnerstwa oraz odpowiedzialności właścicieli obiektów o podstawowym znaczeniu dla dziedzictwa kulturowego na terenie gminy Kisielice,
- podnoszenie walorów zabytkowych i wykorzystanie ich w promocji kultury i rozwoju turystyki w gminie,
- kreowanie modelu odpowiedzialności za zasoby dziedzictwa kulturowego w gminie wśród mieszkańców i we władzach samorządowych,
- wspieranie aktywności lokalnej w działaniach mających na celu poszanowanie materialnego dziedzictwa oraz zachowanie własnej tożsamości
- poszukiwanie i wspieranie projektów związanych z kreowaniem i wdrażaniem nowych form opieki nad zabytkami i ich promocji /np. szlaki turystyczno-historyczne, ożywianie zabytków/,
- włączenie kultury i dziedzictwa kulturowego w obszar interwencji i wsparcia zgodnie z zasadami planowania i wdrażania programów prorozwojowych, stosownie do oczekiwań mieszkańców gminy poprzez uznanie znaczenia dziedzictwa kulturowego w rozwoju społeczno-ekonomicznym Gminy Kisielice.

Celem strategicznym Programu Opieki jest:

*ZACHOWANIE DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY
SŁUŻĄCE ROZWOJOWI GOSPODARCZEMU I PROMOCJI TURYSTYKI
W GMINIE
ORAZ POGŁĘBIANIU TOŻSAMOŚCI JEJ MIESZKAŃCÓW*

8.1. Priorytety programu opieki

Priorytet 1:

OCHRONA I REWALORYZACJA KRAJOBRAZU KULTUROWEGO GMINY

Priorytet 2:

ZARZĄDZANIE DZIEDZICTWEM KULTUROWYM GMINY

Priorytet 3:

PROMOCJA I POPULARYZACJA WALORÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY

8.2. Kierunki działań oraz zadania programu opieki

Priorytet 1

Kierunki działań	Zadania
Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania	• Remonty/ renowacje. W pierwszej kolejności przeprowadzenie prac przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków w Kisielicach, Krzywce, Łęgowie, Pławtach Wielkich i Truplu, oraz obiektów wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków gminy Kisielice. • zapewnienie lub wskazanie właściwego doradztwa budowlano-konserwatorskiego i popularyzowanie dobrych praktyk w tym zacieśnienie współpracy z właściwym dla Kisielic konserwatorem zabytków i starostwem powiatowym (rewaloryzacje, remonty, rozwiązania projektowe w zabytkach i ich sąsiedztwie). Zadanie będzie realizowane przez gminę, w ramach zadań referatu rozwoju gminy • rozważenie możliwości i określenie zasad wprowadzania ulg w opłatach – przygotowanie uchwały pod obrady Rady Miejskiej Kisielice (dotacje, ulgi w podatku od nieruchomości) dla właścicieli obiektów zabytkowych w związku z realizowaniem przez nich działań remontowych i konserwatorskich • estetyzacja zabudowy (elewacji) oraz przestrzeni publicznych założenia urbanistycznego Kisielic, zadanie będzie polegało na uporządkowaniu i upiększeniu tkanki architektonicznej, małej architektury, współistniejącej zieleni publicznej oraz innych zabiegach dla poprawy ich wartości pod względem estetycznym • estetyzacja zabudowy, małej architektury w pozostałych miejscowościach, w pierwszej kolejności obiektów wpisanych do GEZ gminy Kisielice • utrzymanie i porządkowanie zieleni terenów cmentarzy oraz parków, uporządkowanie i uczynienie założeń cmentarnych i parkowych,

	które stanowią przestrzeń publiczną (w tym możliwość utworzenia lapidarium na nieczynnych cmentarzach) Zadanie będzie realizowane w pierwszej kolejności dla założeń wpisanych do rejestru zabytków w Kisielicach, Krzywce, Pławtach Wielkich i Truplu, oraz w założeniach wpisanych do GEZ gminy Ksielice • pielęgnowanie i nasadzenia uzupełniające alei przydrożnych wpisanych do Rejestru zabytków oraz do GEZ gminy Ksielice
Zintegrowana ochrona	• Włączenie programu opieki nad zabytkami do innych działań strategicznych gminy

Priorytet 2

Kierunki działań	Zadania
Podejmowanie działań umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami	• Wspieranie inicjatyw lokalnych w zakresie ochrony i promocji dziedzictwa kulturowego • utworzenie stanowiska w ramach urzędu gminy Ksielice dla realizacji zadań doradczych w ramach Priorytetu 1 • podjęcie współpracy z uczelniami: prace studialne, praktyki studenckie

Priorytet 3

Kierunki działań	Zadania
Szeroki dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym gminy	• Opracowanie elektronicznych baz danych i map zabytków • aktualizacje gminnej ewidencji zabytków i inwentaryzacji fotograficznych • wskazanie właścicielom obiektów zabytkowych wartości i elementów które winny podlegać ochronie
Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionie i dziedzictwie kulturowym	• Opracowanie folderów, publikacji okolicznościowych poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego gminy • konkursy tematyczne na szczeblu szkolnym i miejskim organizowane przez gminne instytucje oświatowe i

	kulturalne, dotyczące wiedzy historycznej o regionie i osobach zasłużonych dla społeczności lokalnej • konkursy plastyczne dla dzieci i młodzieży o tematyce dotyczącej historii i tradycji regionu, organizowane przez gminne instytucje oświatowe i kulturalne • spotkania z „ciekawym człowiekiem” – np. z artystami, twórcami ludowymi, związanymi z regionem • współpraca z organizacjami pozarządowymi w celu popularyzacji dziedzictwa kulturowego regionu
Promocja regionalnego dziedzictwa	• Opracowanie i wykonanie oraz uzupełnienie istniejącego systemu oznakowania zabytków na terenie gminy – tablice, plansze, mapy • opracowanie i utrzymanie szlaków turystycznych i ścieżek dydaktycznych ukazujących walory dziedzictwa kulturowego • współpraca z Oddziałami PTTK w Elblągu i Iławie w promocji imprez turystycznych i ogólnopolskich szlaków turystycznych PTTK, przebiegających przez gminę Kisielice, • stworzenie i utrzymanie izby pamięci dotyczącej historii regionu - pozyskanie dogodnej lokalizacji przy jednostce budżetowej utrzymywanej przez gminę (np. w zabytkowej szkole w Kisielicach, lub Miejskim Domu Kultury), • integracja kulturowa – spotkania grup mniejszości kulturowych, kół zainteresowań, spotkania z artystami i twórcami ludowymi związanymi z regionem, • opracowanie zasad wsparcia przez Gminę w tworzeniu wiosek tematycznych we wsiach posiadających zabytki, pielęgnujących lokalną twórczość ludową, w celu wykorzystania ich potencjału do promocji gminy

Zadania powyższego programu będą realizowane przez gminę oraz instytucje i organy podległe, we współpracy z organizacjami społecznymi i właścicielami prywatnymi.

9. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami

9.1. Instrumenty prawne

Problematyka zachowania dziedzictwa kulturowego będzie uwzględniana przez władze gminy w trakcie realizacji miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

W ramach posiadanych instrumentów prawnych gmina przyczyniać się będzie do:

- opieki i ochrony dziedzictwa kulturowego ,
- wspierania prac konserwatorskich, restauratorskich i budowlanych przy zabytkach nieruchomych wraz z ich otoczeniem oraz w historycznych układach przestrzennych, a także zabytkowego wyposażenia i wystroju.

9.2. Instrumenty koordynacji

Realizacja Programu wymaga współpracy z instytucjami ochrony zabytków różnych szczebli, w tym z organizacjami pozarządowymi oraz parafiami z terenu gminy.

9.3. Instrumenty finansowe

Podstawowym narzędziem finansowym dla zachowania najcenniejszych zabytków gminy będą dotacje udzielane na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru, na podstawie Uchwały Rady Miejskiej w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na sfinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.

Planowane jest również wykorzystanie funduszy unijnych oraz dostępnych dofinansowań samorządu województwa warmińsko-mazurskiego.

9.4. Instrumenty społeczne

W działaniach Gminy przewidywane jest prowadzenie działań z zakresu współpracy i współdziałania z właścicielami oraz użytkownikami zabytków (władzami kościelnymi i parafiami, osobami fizycznymi oraz spółkami), a także edukacja i informacja odnośnie dziedzictwa kulturowego Gminy Kisielice.

9.5. Instrumenty kontrolne

Zadania sformułowane w niniejszym programie przewidują stosowanie dwóch form monitoringu jego realizacji: monitoringu zasobów (poprzez utworzenie i stałą aktualizację gminnej ewidencji zabytków) oraz monitoringu stanu środowiska kulturowego.

10. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami

Za monitorowanie realizacji Programu Opieki odpowiada Burmistrz Kisielice, który co dwa lata będzie przedstawiał Radzie Miejskiej sprawozdanie z realizacji programu.

Przykładowe kryteria prowadzenia oceny realizacji programu opieki:

- poziom (w %) wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami,
- liczba zrealizowanych konkursów, wystaw i działań edukacyjnych na terenie gminy,
- liczba przygotowanych/wydanych wydawnictw (w tym folderów promocyjnych, przewodników),
- liczba i długość (w km) utworzonych szlaków turystycznych i ścieżek rowerowych,
- liczba szkoleń/liczba osób biorących udział w szkoleniach związanych z ochroną i popularyzacją dziedzictwa kulturowego.

11. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

Program finansowany może być ze środków budżetowych: województwa, samorządu,

państwa, środków UE i funduszy prywatnych.

Są to:

- środki własne budżetu gminy
- dotacje podmiotowe dla instytucji, których organizatorem jest samorząd gminy
- środki znajdujące się w gestii wojewódzkiego konserwatora zabytków
- dotacje samorządu województwa dla jednostek samorządu terytorialnego innych szczebli realizacji zadań z zakresu kultury i sztuki
- dotacje, granty, nagrody samorządu województwa dla podmiotów nie zaliczanych do sektora finansów publicznych
- dochody własne instytucji kultury
- środki w ramach Programów Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego
- kredyty bankowe zaciągane przez Gminę na realizację określonych celów i inwestycji
- zyski z działalności statutowej i gospodarczej
- odsetki z kont i rachunków bankowych
- dotacje i fundusze celowe rządowych i pozarządowych programów pomocowych
- składki i zbiórki publiczne i finansowe ze środków ludności
- fundusze krajowe i zagraniczne Unii Europejskiej
- inne środki przewidziane prawem

Ze środków budżetowych zasadnicze znaczenie mają:

- środki Generalnego Konserwatora Zabytków
- środki Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków
- Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego (środki specjalne – z gier losowych)
- Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji – Fundusz na remont i konserwację obiektów sakralnych
- Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (finansowanie zabytkowych parków wpisanych do rejestru zabytków oraz finansowania publikacji związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego)
- Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego i programy sektorowe

12. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków

Środki finansowe jakie wydatkuje Gmina Kisielice dotyczą wyłącznie obiektów będących we władaniu Gminy.

W ubiegłych latach na ochronę zabytków wydatkowano:

- w 2014 r. – 21.000,00 zł,
- w 2015 r. – 0.000,0zł,
- w 2016 r. – 28.652,00 zł,
- w 2017 r. – 4.952,00 zł.

Gmina w bieżącym roku planuje wydać kwotę 16. 000 zł na ochronę zabytków.

Rada Miejska w drodze uchwały może określić corocznie wysokość wydatków na ochronę środowiska kulturowego, w tym na realizację Programu Opieki nad Zabytkami. Wydatki na realizację zadań inwestycyjnych powinny być wprowadzone do rocznych i wieloletnich planów inwestycyjnych. Celowym byłoby określenie poziomu – wysokości planowanego przez miasto dofinansowania zadań zakresu opieki nad zabytkami (np. % w corocznym budżecie gminy), a także ustalenie, opracowanie zasad udzielania dotacji celowych na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach.